

C. STERE ȘI PROBLEMA BASARABIEI ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI ÎN PERIOADA NEUTRALITĂȚII (sfârșitul anului 1915)

Dr. hab. Gheorghe E. COJOCARU
Institutul de Istorie

*C. STERE AND THE ISSUE of BESSARABIA IN
THE PARLIAMENT of ROMANIA IN THE PERIOD
of NEUTRALITY (LATE 1915)*

Summary. Regarding his position on the great European war and the ideal of national unity, which he previously exposed in the press, Constantin Stere argued it in late 1915 and from the Tribune of the Romanian Parliament in an unfavorable atmosphere. The overwhelming majority of the Romanian political class was agreeing and strongly promoting, amid the neutrality of Romania, the adherence to the Four-fold Alliance, displaying a hostile attitude towards his urge to join the Central Countries coalition. He approached directly the Russia issue, by formulating a fundamental question: what event will there be created for the Romanian interests, obviously, together with this country's victory in the Great War? He will also invoke the issue of Bessarabia, which had lost all its rights granted by Alexander I with his Regulation of 1812, rising the issue of „restitutio in integrum”, i.e. full restitution of those lands and peoples „we've depicted in history”.

Keywords: Constantin Stere, the issue of Bessarabia, Russia, Four-fold Alliance, the Great War.

Rezumat. Poziția sa cu privire la marele război european și idealul unității naționale, pe care a expus-o anterior în presa vremii, Constantin Stere a argumentat-o la finele anului 1915 și de la tribuna Parlamentului României într-o atmosferă deloc favorabilă. Majoritatea covârșitoare a clasei politice românești agreea și promova puternic, pe fondul neutralității provizorii a României, aderarea la Quadrupla Alianță, afișând o atitudine ostilă față de îndemnul său de apropiere de blocul Țărilor Centrale. El a abordat direct problema Rusiei, formulând o întrebare cardinală: ce situație se va crea pentru interesele românești, evident, odată cu victoria acestei țări în marele război? Va invoca și chestiunea Basarabiei, care pierduse toate drepturile acordate prin Regulamentul lui Alexandru I, din 1812, punând problema „restitutio in integrum”, adică retrocedarea completă a acelor pământuri și populații „cu care ne-am înfățișat în istorie”.

Cuvinte-cheie: Constantin Stere, problema Basarabiei, Rusia, Quadrupla Alianță, marele război.

Ideile cu privire la marele război european și idealul unității naționale, pe care le-a expus în eseurile sale din 1914 – 1915 (*România și războiul european; Din carnetul unui solitar. Pentru ce sunt un trădător*), rectorul Universității din Iași, deputatul liberal, omul de cultură și de știință, publicistul Constantin Stere, născut în județul Soroca, cea mai autorizată voce în problema Basarabiei în instituția legislativă de la București, le-a apărut și de la tribuna parlamentară. Oportunitatea de a se pronunța s-a ivit în cadrul dezbaterilor din Adunarea Deputaților pe marginea Mesajului Regal, din decembrie 1915.

Stere urca la tribuna Camerei într-o atmosferă deloc favorabilă convingerilor sale. Majoritatea covârșitoare a clasei politice românești agreea și promova puternic, pe fondul neutralității provizorii a României, aderarea la Quadrupla Alianță, afișând o atitudine ostilă față de îndemnul de apropiere de blocul Țărilor Centrale. Cuprins de emoții, pentru că realiza cum va fi întâmpinat punctul său de vedere asupra cursului extern al României în condițiile războiului, deoarece văzuse deja cum unul dintre liderii Partidului Conservator, germanofilul P. P. Carp, fusese etichetat drept „junkker german”, Stere considera că orientarea spre țările Antantei era greșită. Realizând de la bun început că „Parlamentul nu este un cenaclu de discuțiuni academice, ci o arenă de luptă” și nefăcându-și iluzii asupra mijloacelor sale de a influența hotărârea unei majorități, C. Stere se arăta decis să vorbească „pentru istorie”, ca „în anele parlamentare să fie înregistrată și o notă discordantă”, vocea unuia care vorbea în numele celor „două milioane de suflete românești, din noaptea tăcerii”, de peste Prut. Basarabeianul Stere avea ferma convingere că nu se putea vorbi „în numele vreunei politici basarabene”, după cum nici în numele exclusiv al unei „politici ardelene”, declarând în aplauzele majorității parlamentare că nu există „decât o singură politică: politica idealului românesc integral, fără renunțare și fără uitare”. „Directiva” supremă a unei națiuni în politica internațională, după Stere, nu putea fi alta decât interesul național, de unde și datoria clasei politice românești de a acționa în acest sens și de a asigura afirmarea idealului național în integralitate [1].

Atâta timp cât este viu sufletul unui popor, puncta apăsate Constantin Stere, acesta poate „nădăjdui mântuirea”. Când însă el se resemnează în fața opresiunii, se condamnă singur la înfrângere. Stere pleca de la constatarea că societatea românească era unanimă în ceea ce privește revendicările naționale. Va accepta să se discute asupra oportunității și priorității unor revendicări în funcție de evoluțiile situației internaționale, stabilindu-se cu toată claritatea

că „niciodată nu poate o națiune cu putere de viață renunța la integritatea idealului său național” [2].

De la tribuna Parlamentului, Stere a abordat direct problema Rusiei, formulând o întrebare cardinală: ce situație se va crea pentru interesele românești, evident, odată cu victoria Rusiei în marele război? Tot el va răspunde că o Rusie victorioasă însemna Galiția anexată, însemna Constantinopolul și Strâmtoarele în posesiunea ei. În această situație, Stere vedea o Rusie triumfătoare întinzându-se de-a lungul Dunării, până la frontiera Serbiei și Porțile de Fier, cu Bulgaria transformată într-un hinterland pentru stăpânirea Bizanțului și a strâmtoarelor. În consecință, rezuma el, România era condamnată să fie cuprinsă în acest corset (panslavist) „ca o simplă enclavă, păstrând un contact cu Apusul numai prin Ungaria îndușmănită”. Pentru a se face mai înțeles, va aduce în discuție și cazul ucrainenilor din Galiția, căzută sub ocupația militară rusă, unde noile autorități țariste au desființat școlile ucrainene, societățile culturale, l-au deportat pe mitropolitul Șeptițki, tăgăduind până și existența poporului ucrainean în acel spațiu. O eventuală stăpânire rusească asupra Constantinopolului și strâmtoarelor, atenționa Stere, era incompatibilă cu independența României, considerată de anumiți oameni de stat ruși drept o pană înfiptă în masivul slav. În cazul unei alianțe cu Rusia, România trebuia să joace rolul unei punți de trecere pentru trupele ruse în Balcani, astfel încât la încheierea păcii, avertiza el, „ne vom trezi cu armatele rusești în țară, cum ne-am găsit și la 1877”. Va aminti cazul Ucrainei, care, după „Uniunea” cu Rusia de la 1654, a pierdut treptat toate drepturile, ajungându-se până în punctul ca poporului ucrainean să i se refuze până și propria identitate.

Va invoca și cazul Basarabiei, care, spre deosebire de Polonia, aflată sub dominația aceleiași autocrației, nu s-a răsculat niciodată împotriva Curții imperiale și cu toate acestea a pierdut toate drepturile acordate prin Regulamentul lui Alexandru I, din 1812, care îi oferea un statut de autonomie regională. Cu o Rusie victorioasă, pe care nu o va putea opri nimeni, sublinia Stere, nu exista nici siguranța că Ardealul va putea fi adus acasă sau, dacă Transilvania va reveni la matricea strămoșească cu efortul țarului, rămânea pericolul ca întreaga Românie să cadă sub dominația autocrației din răsărit [3].

După ce a expus eventualele consecințe ale victoriei ruse pentru viitorul României, Stere va insista asupra unui alt principiu al politicii externe românești, care nu putea fi altul decât „afirmarea integrității idealului nostru național”. Stere avea în vedere faptul că „noi suntem un singur popor și nu putem tăgădui dreptul la viață națională oricărui din

elementele lui constitutive”, acestea incluzând alături de Vechiul Regat și Transilvania, și Bucovina, și Basarabia. Respingea categoric și cu probe concludente acuzațiile conform cărora ar fi indiferent sau că ar nesocoti „însemnătatea cea mare a Ardealului în viața noastră națională”, invocând pe scurt relațiile sale cu diverși reprezentanți de frunte ai românilor transilvăneni, ca Aurel Popovici, Mihali, Al. Vaida-Voevod, Iuliu Maniu, Octavian Goga, pe care nu o singură dată i-a ajutat sau consiliat. Cauza cea mare, cauza națională, era convins deputatul de Iași, putea fi compromisă dacă se scăpa din vedere „complexul întreg al chestiunii românești”. Stere nutrea convingerea că națiunea română, ridicată la hotarele a trei civilizații, avea să aducă contribuția sa la tezaurul general al civilizației. El va aminti că Statul român a fost zidit împreună cu românii din Bucovina și Basarabia, care și în epoca lui Alexandru cel Bun, și în timpul lui Ștefan cel Mare sau al lui Ioan Vodă cel Cumplit au făcut parte din vechea Moldovă. „Și, d-lor, întreba retoric Stere, puteți afirma idealul nostru național, aruncându-i peste bordul vieții românești și renunțând la istoria trecutului?” Pierderea vechilor domenii o resimțea ca pe o rană deschisă pe corpul poporului român care, pentru a fi vindecat, avea nevoie să pună în mișcare toate „forțele viei ale organismului” [4].

În cazul Basarabiei, nu era deloc suficient să se vorbească doar despre „eroarea” rusească de la 1877. „Un popor, spunea Stere, culegând aplauzele de pe băncile majorității și protestele de pe băncile minorității, nu poate afirma idealul său, sărutând mâna care l-a lovit!”. El a pus problema „restitutio in integrum”, adică retrocedarea completă a acelor pământuri și populații „cu care ne-am înfățișat în istorie”. Anume din această perspectivă, Stere va propune să se discute asupra oportunităților și priorităților revendicărilor naționale, subliniind că nu se poate „să renunțăm pe veci la un pământ românesc de baștină” [8]. În acest moment, o voce din sală îi va replica că „nimeni nu a afirmat aceasta”, altcineva va spune că rândul Basarabiei „va veni” și că „nu este momentul acum” să se vorbească despre teritoriul dintre Prut și Nistru, iar un A. C. Cuza, deputat de Iași, va afirma că „oratorul provoacă iritarea Camerei”. Față cu toate acestea, Stere va avertiza, de asemenea, asupra faptului că victoria Rusiei, fără sau, și mai ales, cu o Românie alături, „nu va însemna numai imposibilitatea materială pentru veci de a mai revendica Basarabia, dar înseamnă și consacarea, sancțiunea morală din parte-ne a păcatului rusesc din 1812 și din 1878”. Politica de aliere cu Rusia, considera Stere, ducea la „știrbirea idealului național, la renunțare”.

În aceste condiții, el își rezerva dreptul de a protesta, de a fi de unul „singur împotriva tuturor”. În opinia sa, nimeni nu deține monopolul „de a dispune de sufletele românești”, „fiindcă națiunea este o ființă vie care trăiește prin veacuri, noi suntem numai verigi trecătoare în firul nesfârșit de generații”. Le va refuza autorităților de vârf dreptul de a renunța „la mormintele strămoșilor care zac peste Prut”, de a decide în locul generațiilor viitoare „care vor veni la viața românească în ținuturile de acolo”. Convingerea sa fermă era că o politică pro-rusă va compromite viitorul Statului Român, „făurindu-i lanțurile vasalității”, și nu va putea șterge nici hotarul cu Transilvania, pentru că nu se va putea realiza pe această cale dezmembrarea Austro-Ungariei. „Da, repeta Stere cu un ton supărător de încrezător, unul singur care se ridică în numele ființei veșnice a neamului, are dreptate împotriva tuturor”.

El a amintit că la 1878 Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu, respectiv, primul-ministru și ministrul de externe de atunci, nu au acceptat cedarea Basarabiei meridionale contra Cadrilaterului, pentru că nu au dorit să-și dea asentimentul la un act de spoliere a pământului strămoșesc, cerându-le în acest fel factorilor responsabili ai țării să fie la înălțimea înaintașilor sau, în caz contrar, să pună începutul unui nou curs politic prin demolarea monumentelor în cinstea celor două mari personalități. Stere s-a pronunțat pentru urmarea vechii politici, de aliat al Germaniei și Austro-Ungariei, promovate de la 1883 de toate guvernele, indiferent de culoarea lor politică. „Nu mai avem deschisă decât o singură cale, se arăta hotărât și făcea și un apel C. Stere, împotriva Rusiei și pentru Basarabia! Altfel vom pierde și Basarabia și vom rămâne și fără Ardeal” având convingerea că Transilvania, „nu apierit într-o mie de ani, nu va pieri și de azi înainte” [5].

Stere s-a inclus într-o polemică cu partizanii alinierii la Franța, reliefând contribuția germană la dezvoltarea civilizației. Adresându-se unei majorități parlamentare care avea oroare de hegemonia germană, el declara: „Egemonia germană! Dar preferați dominațiunea căzăcească? Militarismul german! Dar preferați hoardele pravoslavnice? Nu, dlor, istoria nu va spune niciodată că în acest război Germania reprezintă barbaria și Rusia civilizația” [6].

Aici se impune, de altfel, o precizare. Nimeni, niciun vorbitor în cadrul acestor dezbateri parlamentare, fie din rândul opoziției, fie din rândul majorității, nu a pledat în favoarea Rusiei, ci exclusiv pentru o aliniere la Franța, Marea Britanie, la „dubla Alianță”, pentru realizarea intereselor naționale. Stere resimțea acut imboldul datoriei de a exploata orice prilej rezultat din confruntările marelui

război european pentru a asigura viitorul Statului și al neamului românesc, în ansamblul său. Cei doi fii ai săi se înrolaseră deja în armată, fără să aștepte ordinul de mobilizare, iar el însuși se pune la dispoziția ostirii. „Eu până în ultima clipă nădăjdiesc, făcea o ultimă destăinuire Stere în aplauzele prelungite și repetate ale Camerei, că voi vedea eu, că vor vedea copiii noștri România mare, întregă, neștirbită și liberă pornind, după cuvântul poetului: „De la Nistru și până la Tisa ...”.

Atitudinea corpului legislativ față de discursul lui Stere era rezumată de deputatul Nicu D. Ghica, care a menționat că „foarte bine a explicat d. Stere că acest ideal național (al unității – n. n.) formează un tot indivizibil, și că a renunța la cea mai mică părțică însemnează să renunți la desrobirea fraților români. Când a fost întrerupt adineauri d. Stere de către colegii noștri federaliști și i s-a spus: Dar cine renunță, acesta a fost din partea opozițiunii cel mai bun răspuns la afirmațiunea d-lui Xenopol, de la Senat, că aceia care râvnesc la Basarabia sunt cumpărați cu bani nemțești”. „Nu cred, spunea N. D. Ghica, că există vreun bărbat de Stat de la noi care să declare că renunță pentru totdeauna la cucerirea Ardealului, dar tot așa nu cred că există vreunul care să declare că renunță pentru totdeauna la Basarabia”. Divergențele de părere se focalizau asupra priorităților momentului, după cum constataste Stere, „asupra oportunității de a face acțiunea cutare sau în cutare direcțiune, însă în privința scopului final (asupra idealului unității naționale – n.n.), pentru cinstea noastră a tuturor, continua N. D. Ghica, lăsați-mă să cred că, dacă sunt divergenți asupra mijloacelor, asupra scopului final suntem cu toții de o singură părere”. În același timp, în opinia lui N. D. Ghica, „nu erau fără teme” temerile expuse de C. Stere și P. P. Carp despre politica țaristă, mai ales după ce Rusia răpise României Basarabia meridională „drept răsplată” pentru participarea în războiul împotriva Sublimei Porți [7].

Ieșind la tribuna parlamentară, liderul Partidului Conservator-Democrat, Take Ionescu, întrezărea, în contextul marelui război european, „decât două politici”: (1) politica instinctului național și (2) politica susținută în Adunarea Deputaților de „d. Carp și de d. Stere”. Ca o replică dată lui Stere, Take Ionescu va arăta, în aplauzele prelungite ale Camerei, că tocmai „în ziua în care (factorii responsabili de la București – n.n.) iscăleau un tratat care ne lega cu Austria (în 1883 – n. n.) – în sufletul lor stătea scris cu litere de foc „Ardealul” și unitatea națională” [8]. Ceasul cel mare care să deschidă calea spre realizarea unității de neam, avea convingerea Take Ionescu, sosise, supunând criticii ideea precum că misiunea

principală a Statului român „nu este ca să-și vadă de întregirea neamului lui, să se așeze puternic, așa ca să poată rezista la toate greutățile viitoare, ci că menirea noastră e să împiedicăm cu orice preț Rusia de a ajunge la marea deschisă”. „Dar ce?, întreba retoric Take Ionescu, își alege cineva vecinii? Stă în puterea d-lui Stere dacă ar fi dictator al României ca să mute Rusia din vecinătatea României?”. Take Ionescu va afirma că „relațiunile noastre cu Rușii sunt mai complexe decât își închipuiesc acei care firește, sunt turburați în judecata lor, și prin faptul că s-au născut în Basarabia, și prin faptul că au petrecut 8 ani din tinerețea lor în Siberia” [9]. Nefiind afectat de prejudecăți în acest sens, el va observa că din războaiele Rusiei împotriva turcilor „a ieșit” neatârmaarea Greciei, Serbiei, Bulgariei, „din aceste războaie a ieșit și scăparea noastră”, dar pentru tot ce au câștigat toate aceste popoare din Balcani „a plătit” „țara dintre Prut și Nistru”. El nu vedea vreo diferență între Rusia care anexase Basarabia și Austria care anexase Bucovina, decât doar că teritoriul dintre Prut și Nistru fusese pierdut în urma unui război ruso-turc. Între aceste două puteri, România trebuia să-și urmeze interesul fundamental național pentru a ieși mai fortificată la încheierea războiului. Dacă interesul național cerea ca statul român să meargă alături de Quadrupla Alianță, pentru că, afirma Take Ionescu, „toate ceasurile au soluțiunile lor”, viitorul „se va ocupa de problemele viitorului”, căci „nimeni nu se leagă pentru eternitate”. Iar dacă Rusia va încerca și ea să instaureze „împărășia universală” ca Germania, ce urma să fie zdrobită, „tot de la această tribună se va vorbi pentru intrarea în noua coalițiune”, susținea Take Ionescu, calificând drept „patetic” discursul și drept neserioase previziunile lui C. Stere despre locul Rusiei victorioase într-o lume postbelică. „Pentru ca să putem păstra noi Basarabia, după ce ar fi luată prin războiu în contra Rusiei, încerca o proprie previziune Take Ionescu, mai trebuie încă ceva, trebuie creată și Ucraina”, despre care afirma că „nu știi ce e” [10].

Prezent la dezbateri, N. Iorga va constata că Ucraina „nici nu există”. A. C. Cuza va insinua că „Ucraina este patria d-lui Stere”, iar Take Ionescu va adăuga că, așa o fi sau altfel, cu o Ucraină „ieșită din războiul acesta”, „ori Moscovia ar cuceri din nou Ucraina, ca să ajungă la Mare, ori Ucraina ar cuceri Moscovia, noi tot în fața unei mari puteri ne vom găsi, cu toată straja la care ne osândește d. Stere!” Pentru a demantela ideea privind „misiunea cea nouă” a României, invocată de Stere, „de veșnică strajă în contra Rusiei, pentru a o împiedica să ajungă la mare”, Take Ionescu îl va cita pe Otto von Bismarck care în memoriile lui spune că

nu ar împiedica Rusia să ajungă la Constantinopol și că ar fi de preferat o înțelegere cu imperiul țarilor, ajuns la Strâmători, decât în Galiția și în Carpați. După Take Ionescu, era „un semn al vremilor ca autocrația orientală să stea aliată cu cele trei democrații din occident, și că în această alianță din acest război cu cealaltă reacțiune iese cea mai mare speranță pentru triumful ideilor celor noiu și în marea împărășie a Țarului”. În fine, conchidea în aplauzele prelungite ale Adunării Take Ionescu, politica de aliere cu Tripla Alianță era „imposibilă”, afirmând că „nu e om politic, nu e partid, nu e Parlament, nu e nimeni care să poată duce România pe cărarea pe care voiește să o ducă d. Carp și d. Stere” [11]. Atunci când P. P. Carp va preciza că „și astăzi sunt pentru Franța, dar sunt în contra Rusiei”, Take Ionescu îi va replica, retoric, în răsesele și aplauzele majorității: „Dar dacă ele sunt împreună, atunci ce ne facem noi? Nu cumva o să tăiem armata pe din două și pe una s-o trimitem să se bată pe un câmp al beligeranților și pe alta în celălalt câmp?” [12].

Rezultatele dezbaterilor în Cameră pe marginea proiectului de răspuns la Mesajul Tronului au confirmat spusele lui Take Ionescu: o majoritate covârșitoare agreea menținerea cursului neutralității, favorabil, în fapt, țărilor Antantei, puțini fiind parlamentarii care erau împotriva acestei orientări [13]. Astfel, C. Stere rămânea, într-adevăr, după cum constatare el însuși în ziua în care își prezentase punctul de vedere asupra politicii statului român în contextul războiului european, practic, *unul singur împotriva tuturor*. Însă, vocea lui, aproape singulară, dar fermă pentru Basarabia, a rămas în analele istoriei nu numai ca o pledoarie a drepturilor naționale asupra vechiului teritoriu românesc dintre Prut și Nistru, ci și ca un strigăt de salvare a unuia din cele două milioane de suflete românești „din noaptea tăcerii”, lăsate peste Basarabia după 1812.

Bibliografie

1. Dezbaterile Adunării Deputaților (DAD). Sesiunea ordinară 1915-1916, București, nr. 16, din 15 decembrie 1915, p. 73-74. A se vedea și Z. Ornea. Viața lui Constantin Stere, vol. II, Chișinău: Universul, 2005, p. 102-114.
2. DAD, p. 76.
3. *Ibidem*, p. 77-80.
4. *Ibidem*, nr. 17, din 16 decembrie 1915, p. 82-83.
5. *Ibidem*, p. 83-84.
6. *Ibidem*, p. 85.
7. *Ibidem*, p. 86-88.
8. *Ibidem*, p. 92-93.
9. *Ibidem*, p. 94.
10. *Ibidem*, p. 95-96.
11. *Ibidem*, p. 97.
12. *Ibidem*, nr. 19, din 18 decembrie 1915, p. 126.
13. *Ibidem*, p. 128.